

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ ПРОДУКТИВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ІНДИВІДУАЛІЗМУ І КОЛЕКТИВІЗМУ

Васютинський В.О. Психологічне підґрунтя продуктивного потенціалу індивідуалізму і колективізму. Продуктивний потенціал індивідуалізму і колективізму розглянуто як здатність суб'єкта діяльності виробляти потрібне або бажане, досягати поставлених цілей завдяки використанню переваг індивідуалістичного або колективістського способу життя. В основі продуктивного потенціалу індивідуалізму лежать інтернальна енергійність та раціональний егоїзм, а колективізму – кооперативна готовність і комунікативна чутливість. Інтернальна енергійність – поєднання відповідальності за свої досягнення і високого життєвого тону. Раціональний егоїзм – здатність водночас піклуватися про себе і зважати на потреби інших людей. Кооперативна готовність – схильність заходити в продуктивний контакт та налагоджувати виробничі взаємини. Комунікативна чутливість – орієнтація на взаємні симпатії та антипатії, прийняття і нехтування, схвалення та осуд.

Ключові слова: індивідуалізм, колективізм, продуктивний потенціал, інтернальна енергійність, раціональний егоїзм, кооперативна готовність, комунікативна чутливість.

Васютинский В.А. Психологическая подпочва продуктивного потенциала индивидуализма и коллективизма. Продуктивный потенциал индивидуализма и коллективизма рассмотрен как способность субъекта деятельности производить необходимое или желательное, достигать поставленных целей благодаря использованию преимуществ индивидуалистического или коллективистского образа жизни. В основе продуктивного потенциала индивидуализма лежат интернальная энергичность и рациональный эгоизм, а коллективизма – кооперативная готовность и коммуникативная чувствительность. Интернальная энергичность – сочетание ответственности за свои достижения и высокого жизненного тона. Рациональный эгоизм – способность одновременно заботиться о себе и учитывать потребности других людей. Кооперативная готовность – склонность вступать в продуктивный контакт и налаживать производственные взаимоотношения. Коммуникативная чувствительность – ориентация на взаимные симпатии и антипатии, принятие и отвержение, одобрение и осуждение.

Ключевые слова: индивидуализм, коллективизм, продуктивный потенциал, интернальная энергичность, рациональный эгоизм, кооперативная готовность, коммуникативная чувствительность.

Вступ. У поглядах на індивідуалізм і колективізм домінує увага до їхнього морального та ідеологічного змісту. Натомість меншого значення надають характеристикам, які підвищують ефективність діяльності. Якщо ж мова й заходить про цю сферу, то здебільшого говорять про переваги індивідуалізму у виконанні індивідуальної активності, а колективізму – колективної. Проте реальні відношення і впливи є набагато складнішими. Для кращого розуміння їхньої психологічної природи може бути корисним вивчення продуктивного потенціалу індивідуалізму і колективізму.

Вихідні передумови. Й індивідуалізм, і колективізм містять у собі джерела підвищення продуктивності життєдіяльності. У теорії самоефективності А. Бандури особисту ефективність розглянуто як насамперед переконання самої особи у власних можливостях організувати та виконувати діяльність, потрібну для зараджування ймовірним ситуаціям. Водночас умови сучасного життя дедалі більше вимагають від людини об'єднання зусиль з іншими на основі почуття колективної ефективності [1].

К. Ерлі показав різну готовність індивідуалістів і колективістів підлягати впливу чинників індивідуалістичного або колективістського змісту. За ключовий аспект він вважає ставлення одних і других до членів своїх і чужих груп. Продуктивність індивідуалістів, які думали, що вони працюють в ін- або аутгрупі, виявилася нижчою за тих, хто працював наодинці. Натомість продуктивність колективістів була нижчою, коли вони працювали індивідуально або в контексті аутгрупи, ніж в інгрупі. Схожі відмінності Ерлі виявив і в результатах тренінгів самоефективності для менеджерів – індивідуалістів і колективістів. На перших більший вплив справляв тренінг, сфокусований на Я, а на других сильніше діяв тренінг, сфокусований на групі. Відтак зроблено висновок про первинне значення культурних переконань щодо індивідуалізму і колективізму [2; 3].

А. Гонкало звертає увагу на те, що у сфері організаційної поведінки утвердилася думка про переваги колективістських цінностей над індивідуалістичними, бо вони сприяють співпраці й продуктивності. Проте коли метою діяльності є творчість, орієнтація на індивідуалістичні цінності в групі виявляється кориснішою, ніж на колективістські [4].

У соціології склалася традиція вивчення продуктивного потенціалу соціального капіталу. Так, Д. Петерсен, порівнюючи два погляди на соціальний капітал, підкреслює, що в обох приділено увагу продуктивному потенціалові. Погляд соціально-структуралістський убачає його джерела в загальному соціально-політичному контексті, звідки особа бере ресурси для використання. Другий погляд – інтеракціоністський – виводить продуктивний потенціал із взаємодій і зв'язків між окремими особами незалежно від широкого соціального контексту [5].

Про продуктивний потенціал індивідуалізму пише Г. Бранхорст, аналізуючи проблему відчуження індивіда і суспільства, яку має розв'язувати демократія. Саме за допомогою демократії може бути відновлено та інституціоналізовано такий потенціал [6, с. xxiv].

Продуктивний потенціал індивідуалізму і колективізму ми розглядаємо як здатність суб'єкта діяльності виробляти потрібне або бажане, досягати поставлених цілей і виконувати життєві завдання завдяки використанню переваг індивідуалістичного або колективістського способу життя.

Формулювання цілей. Метою дослідження стало з'ясування змісту психологічних властивостей особи як суб'єкта діяльності, що лежать в основі утворення та функціонування продуктивного потенціалу, який ґрунтується на перевагах притаманних їй постав індивідуалізму або колективізму.

Виклад методики і результатів досліджень. Вивченню різних аспектів психологічної природи індивідуалізму і колективізму ми присвятили низку емпіричних досліджень. Мета одного з них, проведеного у 2013 р., полягала в з'ясуванні психологічної структури ціннісної сфери студентської молоді, а зокрема йшлося про сприймання колективізму як цінності. Опитано 251 студента (58,2% чоловіків, 41,8% жінок) Житомирського національного агроекологічного університету. Ставлення до колективізму відображали два пункти Ціннісного питальника Ш. Шварца: «бути відданим (вірним своїм друзям, колективу)» та «допомагати іншим (діяти на благо інших)».

На підставі аналізу кореляції цих показників зі змістом інших індикаторів було показано, що в уявленнях сучасної української молоді колективізм постає як здебільшого приваблива цінність, що орієнтує особу на ефективне соціальне та особистісне самовизначення, усвідомлення сенсу життя, досягання успіхів, повноцінне структурування міжособових взаємин, адекватне залучення до суспільного контексту життєдіяльності [7].

У 2015 р. було опитано 123 мешканці Києва, у т. ч. 48% чоловіків і 52% жінок, особи віком 18-29 років склали 36,6%, від 30 до 49 років і 50 років і старші – по 31,7%. Метою цього дослідження становило вивчення соціальних уявлень про психологічний зміст індивідуалізму і колективізму.

У запропонованій респондентам анкеті два пункти відображали оцінку ними свого колективізму («Я завжди ставлю інтереси колективу, суспільства вище за свої власні») або індивідуалізму («Буває, що власні інтереси і незалежне існування я ціную вище за колективне співжиття»). На основі цих оцінок із загальної вибірки було виділено дві групи випробуваних: 27 «колективістів» (це ті, хто високо оцінив вислів про колективізм і низько – про індивідуалізм) і 51 «індивідуаліста» (ті, що дали протилежні оцінки; в обох випадках рівень значущості відмінностей між групами досягав $p \leq 0,01$).

Одним із головних параметрів, за яким оцінюють і цінують колективізм, виявилася його придатність бути комунікативно-прагматичною нормою, що забезпечує достатній (або високий) ступінь адаптації в соціумі. Водночас колективізм розглядають і як вимушений, раціонально обраний конформізм, що дає особі змогу безпроблемно співіснувати і взаємодіяти з оточенням, уникати непорозумінь і конфліктів, що можуть утруднювати перебіг індивідуальної та колективної життєдіяльності [8].

Для докладнішого виявлення ціннісного змісту індивідуалізму і колективізму в уявленнях пересічних громадян у 2015 р. було опитано 40 мешканців Одеси за методом стандартизованого інтерв'ю з відкритими запитаннями. Чоловіків і жінок опитано порівну. Особи віком до 30 років становили 30%, від 30 до 50 та понад 50 років – по 35%. Ставили запитання про загальну оцінку індивідуалізму і колективізму, їхні позитивні і негативні риси, самооцінку респондентів як індивідуалістів або колективістів.

Узагальнення зібраних даних дало підстави вважати, що проблема індивідуалізму і колективізму перебуває радше на периферії ціннісних орієнтацій громадян. Цьому, зокрема, сприяє істотна стереотипізація змісту цих двох категорій, особливо колективізму.

Зроблені респондентами оцінки індивідуалізму і колективізму розподілилися за трьома шкалами: конформізм – нонконформізм, альтруїзм – егоїзм, прагматизм – безпорадність. Якщо перші дві шкали є досить очевидними і традиційними в оцінці індивідуалізму і колективізму, то питання про їхній прагматичний зміст видається психологічно складнішим, а до того ж і соціально актуальнішим.

3-поміж трьох пар ознак риси прагматизму і безпорадності виявилися найменш чітко поділеними між індивідуалізмом і колективізмом і в різних про-

порціях стосуються до обох категорій. По-перше, прагматизм полягає в забезпеченні можливостей для особистісного розвитку, що їх, з одного боку, дає колектив, а з другого – які може бути реалізовано лише в результаті індивідуальних намагань особи. По-друге, прагматизм характеризує підвищення продуктивності: колектив може забезпечити вищу продуктивність спільної праці, а водночас респонденти відзначають вищу ефективність індивідуального виробництва [9].

Загалом, як показали результати трьох описаних досліджень, належить вести мову про продуктивний потенціал як важливу характеристику індивідуалізму і колективізму, що має істотне значення для їхнього сприймання й оцінки, а головне, для процесу ефективного особистісного і колективного самовизначення.

Потреба більш докладно з'ясувати психологічний зміст відповідних характеристик свідомості й поведінки громадян спонукала повернутися до даних опитування 123 киян та проаналізувати їх у новому ракурсі: як індивідуалізм і колективізм особи та спільноти є психологічно пов'язаними з особливостями набуття та прояву їхнього продуктивного потенціалу.

Із цією метою серед 155 пунктів анкети (первісно наведених у вигляді висловів-тверджень) ми визначили 14 ознак, які тою чи тою мірою характеризують особливості, що нас цікавлять: «Мене можна характеризувати як енергійного», «Мене вважають за людину, якій звичайно на думку спадають добрі ідеї, коли треба розв'язати якусь проблему», «Я почуваюся «не у своїй тарілці», коли мені доводиться працювати над чимсь, що вимагає швидких дій, результати яких можуть вплинути на інших людей», «У важких обставинах я найбільше розраховую на Бога», «У важких обставинах я найбільше розраховую на державу», «У важких обставинах я найбільше розраховую на самого себе», «У важких обставинах я найбільше розраховую на членів сім'ї», «Коли я перебуваю в групі осіб, які беруться до якоїсь роботи, то саме собою виходить, що я опиняюся на чолі їх», «Я люблю, щоб мною опікувалися», «Я засуджую людей, які не вміють подбати про себе», «Для себе мені звичайно бракує і сил, і часу», «Я даю змогу іншим приймати рішення», «Якщо на шляху до успіху стоять серйозні перешкоди, я все-таки волію ризикнути», «Я здатен краще проявитися у важких ситуаціях, коли треба зберегти самовладання».

За дев'ятьма з 14 ознак було зафіксовано значущі (або на рівні тенденції) відмінності між групами «індивідуалістів» і «колективістів».

«Індивідуалісти» вище оцінили свою згоду з такими висловами: «Я засуджую людей, які не вміють подбати про себе» (3 бали за 5-бальною шкалою проти 2,5 в «колективістів»; $p \leq 0,05$), «У важких обставинах я найбільше розраховую на самого себе» (4,2 і 4, відповідно), «Я люблю, щоб мною опікувалися» (2,9 і 2,7), «Мене можна характеризувати як енергійного» (3,8 і 3,6; в усіх трьох останніх випадках $p \leq 0,1$).

Натомість «колективісти» частіше погоджувалися зі змістом таких суджень: «Для себе мені звичайно бракує і сил, і часу» (3,2 бала проти 2,5 в «індивідуалістів»; $p \leq 0,01$), «У важких обставинах я найбільше розраховую на членів сім'ї» (3,7 і 3,4; $p \leq 0,05$), «Я даю змогу іншим приймати рішення» (3,1 і

2,9), «У важких обставинах я найбільше розраховую на державу» (1,5 і 1,3; у двох останніх випадках $p \leq 0,1$).

Аналіз цих відмінностей наводить на думку про переважання інтернальної зарадності в «індивідуалістів» та екстернальної безпорадності в «колективістів», і такий висновок видається цілком очікуваним.

Далі в межах 14 ознак було проведено факторний аналіз, за результатами якого виділилися п'ять факторів із сукупною дисперсією 56,5%.

У змісті першого, двополюсного, фактору, який ми назвали «Особиста зарадність – Патерналізм» (вклад у дисперсію 16,6%) найбільше навантаження припало на вислови «У важких обставинах я найбільше розраховую на державу» (-0,726) та «У важких обставинах я найбільше розраховую на самого себе» (0,658), оцінки яких логічно опинилися на протилежних полюсах.

Наступні чотири фактори виявилися однополюсними. У другому факторі «Екстернальна безпорадність» (13,5%) найпоказовішим став вислів «Для мене мені звичайно бракує і сил, і часу» (-0,625). Третьому факторові дано назву «Інтернальна енергійність» (10%), тут домінував вислів «Мене можна характеризувати як енергійного» (0,759). Четвертий фактор «Прийняття опіки» (8,3%) відобразив вислів «Я люблю, щоб мною опікувалися» (-0,735). У п'ятому факторі «Лідерська готовність» (8,1%) вирізнявся вислів «Коли я перебуваю в групі осіб, які беруться до якоїсь роботи, то саме собою виходить, що я опиняюся на чолі їх» (-0,874).

Далі ми зіставили відмінності між «індивідуалістами» і «колективістами» із загальною факторною структурою оцінок усієї вибірки: ми звертали увагу на наявні тенденції в оцінках представників обох груп і їхнім місцем у цій структурі. Такий підхід дав змогу вичленувати по дві психологічні характеристики (інструментально-прагматичну та афективно-комунікативну), які описують продуктивний потенціал індивідуалізму або продуктивний потенціал колективізму як сукупність можливостей організовувати і виконувати значущу діяльність завдяки використанню, відповідно, індивідуально-диспозиційних переваг індивідуалізму і соціально-комунікативних переваг колективізму.

Продуктивні вартості індивідуалізму проявляються в таких рисах, як інтернальна енергійність та раціональний егоїзм.

Інтернальна енергійність означає, що в основі продуктивного індивідуалізму лежать не просто здатність особи почуватися відповідальною за свої досягнення та притаманний їй достатній або високий життєвий тонус: тут має місце специфічне поєднання цих властивостей як цілісної характеристики, яка забезпечує активну суб'єктну позицію особи в просторі її життєдіяльності. Особи з яскраво вираженою інтернальною енергійністю становлять явну меншість у соціумі, але саме вони здебільшого є ініціаторами всіляких новацій і зрушень. Водночас належить зважати й на небезпеку надмірного вияву такої характеристики, що може призвести до такої собі егоцентричної безапеляційності, яка спричиняє психопатизацію поведінки та порушення стосунків з оточенням.

Раціональний егоїзм можна трактувати як конкретизацію більш загальної позиції «розумного егоїзму», коли в цінностях і поставках особи піклування про

себе саму посідає одне з провідних місць (а для більшості людей саме так воно і є), проте особа дбає й про соціальну адекватність своєї поведінки, намагаючись більшою чи меншою мірою зважати на потреби інших людей (більшість людей саме так і чинить). У цьому випадку орієнтація на себе не заважає, а допомагає уникати відвертого нехтування інтересів інших учасників взаємодії, бо саме така поведінка забезпечує використання вигід взаємного сприяння і практично доцільну комфортність діяльності. Натомість гіпертрофована раціональність або егоїзм у стосунках і ставленнях деформують їх, а відтак і утруднюють діяльність особи та знижують її продуктивність.

Переваги колективізму в забезпеченні продуктивної діяльності полягають у кооперативній готовності та комунікативній чутливості.

Кооперативну готовність як готовність до співпраці з іншими людьми забезпечує більш-менш стабільна та оперативна схильність особи заходити в продуктивний контакт, налагоджувати виробничі взаємини, розподіляти та узгоджувати функції. Така готовність передбачає, з одного боку, здатність виявляти і пропонувати свою функціональну придатність, а з другого – акомодативне вміння пристосовуватися до специфіки спільної діяльності. Мабуть, аналогічні спроможності індивідуалістів є не меншими, ніж їх мають колективісти, проте першим часто-густо бракує мотивації – бажання підпорядковуватися спільному з іншими контекстові. Якщо ж така готовність стає надмірною, то вона перетворюється на ще одну, серед багатьох інших, властивість конформізму, надаючи поведінці особи відповідних вад.

Комунікативна чутливість також забезпечує успішне приєднання до простору спільної з іншими діяльності, але тут мається на увазі радше афективно-оцінна сторона взаємодії – орієнтація на взаємні симпатії та антипатії, прийняття і нехтування, схвалення та осуд. Удале використання переваг такої риси зумовлює сприятливий психологічний клімат і достатній комунікативний комфорт. Проте надто сильно виражена, ця особливість перетворюється на невротичне вистежування нюансів у ставленнях, непродуктивне аналізування стосунків, відхилення від цілей діяльності.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Індивідуалізм і колективізм мають не лише світоглядний, моральний або комунікативний зміст. Їхньою важливою характеристикою є можливість спонукати особу до продуктивної активності (або, навпаки, відвертати від неї). Спонукальні можливості індивідуалізму і колективізму втілює продуктивний потенціал, що його ми розглядаємо як притаманну суб'єктові діяльності здатність виробляти потрібне або бажане, досягати поставлених цілей і виконувати життєві завдання завдяки використанню переваг індивідуалістичного або колективістського способу життя. Психологічне підґрунтя продуктивного потенціалу індивідуалізму ми зафіксували в таких рисах, як інтернальна енергійність та раціональний егоїзм. Основи продуктивного потенціалу колективізму полягають у кооперативній готовності та комунікативній чутливості. Перспективи дальших досліджень продуктивного потенціалу індивідуалізму і колективізму вбачаємо в уточненні його психо-

логічного змісту й структури та емпіричній перевірці функціонування в контексті індивідуальної та колективної життєдіяльності.

Список використаних джерел

1. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies / Albert Bandura // *Self-Efficacy in Changing Societies* / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – P. 1–45.
2. Earley Ch. East meets west meets Mideast: Further explorations of collectivistic and individualistic work groups / P. Christopher Earley // *Academy of Management Journal*. – 1993. – Vol. 36. – No. 2. – P. 319–348.
3. Earley Ch. Self or Group? Cultural Effects of Training on Self-Efficacy and Performance / P. Christopher Earley // *Administrative Science Quarterly*. – 1994. – Vol. 39. – No. 1. – P. 89–117.
4. Goncalo A. Individualism–collectivism and group creativity / Jack A. Goncalo, Barry M. Staw // *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. – 2006. – № 100. – P. 96–109.
5. Petersen, D. Social capital / Dana Petersen // *Encyclopedia of Governance* / Ed. Mark Bevir. – Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 2007. – Vol. II. – P. 873–874.
6. Brunkhorst H. Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community / Hauke Brunkhorst. – Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press, 2005.
7. Васютинський В. О. Колективізм у просторі ціннісних орієнтацій молоді // Актуальні проблеми розвитку організаційної та економічної психології в Україні: Тези II Всеукр. конгр. з організац. та економ. психол. – К. – Кам'янець-Подільський, 2015а. – С. 24–25.
8. Васютинський В. О. Психологічна структура соціальних уявлень про індивідуалізм і колективізм // *Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту*. – Вип. 743. Педагогіка та психологія. – 2015б. – С. 19–23.
9. Васютинський В. О. Ціннісний зміст індивідуалізму і колективізму в уявленнях пересічних громадян // *Проблеми політичної психології: Зб. наук. праць*. – Вип. 2 (16). – К.: Міленіум, 2015в. – С. 136–145.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Bandura A. Exercise of personal and collective efficacy in changing societies / Albert Bandura // *Self-Efficacy in Changing Societies* / Ed. by Albert Bandura. – Cambridge: Cambridge University Press, 1995. – P. 1–45.
2. Earley Ch. East meets west meets Mideast: Further explorations of collectivistic and individualistic work groups / P. Christopher Earley // *Academy of Management Journal*. – 1993. – Vol. 36. – No. 2. – P. 319–348.
3. Earley Ch. Self or Group? Cultural Effects of Training on Self-Efficacy and Performance / P. Christopher Earley // *Administrative Science Quarterly*. – 1994. – Vol. 39. – No. 1. – P. 89–117.
4. Goncalo A. Individualism–collectivism and group creativity / Jack A. Goncalo, Barry M. Staw // *Organizational Behavior and Human Decision Processes*. – 2006. – № 100. – P. 96–109.
5. Petersen, D. Social capital / Dana Petersen // *Encyclopedia of Governance* / Ed. Mark Bevir. – Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications, 2007. – Vol. II. – P. 873–874.
6. Brunkhorst H. Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community / Hauke Brunkhorst. – Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press, 2005.
7. Vasiutynskyi V. O. Kolektyvizm u prostori tsinnisnykh orientatsii molodi // Aktualni problemy rozvytku orhanizatsiinoi ta ekonomichnoi psykholohii v Ukraini: Tezy II Vseukr. konhr. z orhanizats. ta ekonom. psykhol. – K. – Kamianets-Podilskyi, 2015а. – S. 24–25.
8. Vasiutynskyi V. O. Psykholohichna struktura sotsialnykh uiavlenn pro indyvidyalizm i kolektyvizm // *Nauk. visn. Chernivetsk. un-tu*. – Vyp. 743. Pedahohika ta psykholohiia. – 2015б. – S. 19–23.
9. Vasiutynskyi V. O. Tsinnisnyi zmist indyvidyalizmu i kolektyvizmu v uiavlenniakh pere-sichnykh hromadian // *Problemy politychnoi psykholohii: Zb. nauk. prats.* – Vyp. 2 (16). – K.: Milenium, 2015в. – S. 136–145.

Vasiutynskyi V.O. Psychological basis of productive potential of individualism and collectivism. A productive potential of individualism and collectivism is considered as an activity agent's ability to produce necessary or desirable things, to achieve his/her goals and perform everyday tasks by using either dispositional advantages of the individualistic lifestyle or communication advantages of the collectivist one. During the series of surveys it has been shown that the modern Ukrainian youth's ideas of collectivism appears as an attractive value which focuses on effective social and personal identification, awareness of the meaning of life, achieving success, structuring interpersonal relationships, and involvement in social life context. However, the problem of individualism and collectivism is at a periphery of the citizens' value orientations. This is particularly significant because of stereotyping both categories, especially collectivism. Pragmatic meaning of individualism and collectivism is to provide opportunities for personal development and efficiency of activity. On the one hand, this is due to the collective and on the other – it may be realized as a result of the person's own efforts. At the heart of the productive potential of individualism are such features as internal energy and rational egoism. The basis of collectivism is constituted with cooperative readiness and communicative sensitivity. Internal energy appears as a combination of responsibility for one's achievements and sufficient or high vitality, providing active individual's position. Rational egoism is interpreted as a person's ability of taking care of him/herself while taking into consideration the others' needs. Cooperative readiness is a person's tendency to go into productive contact with other people, to build productive relationships, and to allocate and coordinate appropriate functions. Communicative sensitivity ensures successful accession to the space of common activities through focus on mutual likes and dislikes, acceptance and contempt, approval and condemnation.

Key words: individualism, collectivism, productive potential, internal energy, rational selfishness, cooperative readiness, communicative sensitivity.

Волнушкіна Г.В.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Волнушкіна Г.В. Соціально-психологічні особливості процесу адаптації студентів до навчання у вищому навчальному закладі. У статті визначено сутність механізму адаптації, розкрито соціально-психологічні особливості цього процесу, охарактеризовано можливі причини дезадаптації студентів ВНЗ. Проаналізовано результати емпіричного дослідження особливостей проходження процесу адаптації у студентів на першому році навчання у ВНЗ.

Ключові слова: психологічна готовність до навчання, мотиви вибору професії, адаптація, дезадаптація, фрустрація, саморегуляція, стрес-стійкість.

Волнушкіна Г.В. Социальная психологические особенности процесса адаптации студентов к обучению в высшем учебном заведении. В статье определена сущность механизма адаптации, раскрыты социально-психологические особенности этого процесса, охарактеризованы возможные причины дезадаптации студентов ВУЗов. Проанализированы результаты эмпирического исследования особенностей прохождения процесса адаптации студентами на первом году обучения в ВУЗах.

Ключевые слова: психологическая готовность к обучению, мотивы выбора профессии, адаптация, дезадаптация, фрустрация, саморегуляция, стресс-устойчивость.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес адаптації першкурсників у студентському колективі та соціально-психологічна структура труднощів періоду адаптації займають важливе місце. Лише за останні роки проблема адаптації учнівської молоді до нового колективу стала предметом спеціальних досліджень (В. Казміренко, В. Медведєва, Г. Шевандрін). Вступаючи до вищого навчального закладу, студенти стикаються з рядом проблем,